

Antinacinė rezistencija ir kelias į Vakarų: buvome biedni, alkani, apiplyšę, bet laimingi...

Seserys dvynės Nijolė ir Vida Bražėnaitės. Asmeninio archyvo nuotrauka

Šis tekstas – tai ištrauka iš Laimos Vincės rengiamo įvadinio straipsnio „Mano Brangus Juozuk... Nijolės Bražėnaitės ir Juozo Lukšo-Daumanto susirašinėjimas, 1948–1950“, kuris bus publikuotas knygoje „Apie anuos nepamirštamus laikus: Nijolės Bražėnaitės ir Juozo Lukšo susirašinėjimas“. Knygą leidžia Lietuvių literatūros tautosakos institutas.

Kai Lietuvą okupavo sovietai, sesės dvynės Nijolė ir Vida Bražėnaitės buvo ką tik baigusios „Aušros“ gimnaziją. Nijolė prisimena: „Mes paskutinę mokyklos dieną, po egzaminų, einame Laisvės alėjos link ir dalinamės mintimis apie egzaminus. O Laisvės alėjoje matome važiuojant šarvuočius su rusų kareiviais. Mes šitaip sužinojome apie mūsų krašto užėmimą.“

Vėliau, būdamos studentės, sesės Kaune dalyvavo antinacinės rezistencijos veikloje – spausdindavo atsisaukimus ir juos platindavo. „Mes palaikėme ryšį su disidentais. Pamatę jų veiklą ir mes prisijungėme. Vida tuo metu buvo sekretorė ir daug

laiko praleisdavo „štabe“, už Soboro bažnyčios esančioje gatvėje“, – pokalbio telefonu metu sakė Nijolė.

Informacijos šaltinis – duonoje slėpti lietuviški laikraščiai

Kai 1943-iaisiais buvo uždarytas Kauno universitetas, jėzuitui Stanislovui Gruodžiui pavyko gauti leidimą dvidešimčiai studentų tęsti studijas Vokietijoje. Tarp laimingųjų buvo ir Bražėnaitės pavardė. Berlyne Nijolė ir Vida apsigyveno pas savo dėdę Petrą Karvelį (jo žmona buvo jų motinos sesuo). Kol studijavo Berlyne, sesės toliau dalyvavo lietuvių antinacistinės rezistencijos veikloje.

Nijolė Bražėnaitė pasakoja, kad jos užduotis buvo perduoti žinias iš Lietuvos tiems, kurie Vokietijoje glaudėsi pabėgę nuo komunistinio režimo: „Lietuvoje mūsų žmonės rinkdavo medžiagą apie nacių nusikaltimus, žydų žudymą ir įkalinimą. Tada išleisdavo informacinį laikraštį. Mums jį taip pat atsiųsdavo į Vokietiją, kad ieškotume būdų tą informaciją perduoti pasauliui, pranešti, kas darosi Lietuvoje.

Siųsdavo taip – paimdavo duonos kepalą, išimdavo vidurį, įkišdavo laikraštį ir paštu man atsiųsdavo. Vieną kartą sugalvojo paslėpti laikraštį svieste. Tačiau atšilo orai, sviestas ištirpo, ir nacių cenzūra laikraštį surado. Kadangi siuntinys buvo adresuotas man, buvau areštuota, mane grasino nušauti, o tai padaryti jie tikrai galėjo.“ Laimei, Nijolė dėdės Karvelio įtakingų vokiečių pažinčių ir draugų dėka buvo išlaisvinta.

Nijolė Bražėnaitė, 2021 m. Asmeninio archyvo nuotrauka

„Negalėjo patikėti, kad tokiame skurde galėjome būti laimingi“

Prasidėjus bombardavimams, seserims traukiantis į Pietų Vokietiją, sesuo Vida susirgo tuberkulioze. Todėl Nijolei teko Vidą nešti per Vokietiją kone ant rankų, kol pagaliau jos pasiekė Austriją. Nijolė, palikusi seserį karo pabėgėlių stovykloje, siaučiant pūgai užkopė į kalną, kurio viršūnėje buvo girdėjusi, kad yra įsikūrusi sanatorija. Tačiau ją pasiekus Nijolei buvo pasakyta, kad laisvų vietų dar vienam ligoniui nėra. Nijolė puolė ant kelių ir maldavo vyriausiojo gydytojo priimti Vidą, ir šis galiausiai sutiko. Vida pasveiko, o po kelerių metų ištekėjo ir su vyru kūrė gyvenimą Australijoje.

Iš to laikotarpio Nijolė taip pat prisimena gyvenimą nuskurusiame viešbutyje Landsee Hotel su grupe studentų, karo pabėgėlių iš Lietuvos: „Buvome biedni, alkani, apiplyšę, bet laimingi, mes ne tik studijavome, bet ir dainavome, šokome. Kartą, kai padainavome mus aplankiusiai prancūzų kariuomenės kapitono žmonai Madam Gradassi, ji net susigraudino – negalėjo patikėti, kad tokiame skurde galėjome būti laimingi.“

Madam Gradassi pakvietė Nijolę ir jos draugę Marytę Askaitytę (vėliau tapusią garsia akių gydytoja Toronte) padėti prižiūrėti keturias kokliušu sergančias dukras. O vėliau atsidėkodama „užfundijo“ kelionę į Paryžių – nupirko traukinio bilietus. Ten nuo 1948 m. pradžios Nijolė dirbo Šv. Antano ligoninėje (L'hôpital de St. Antoine) kraujo transfuzijos centro laboratorijoje.

Du vaikus išgelbėjusi Nijolės mama

Idomu tai, kad nacių okupacijos metu Nijolės motina Konstancija Bražėnienė iš Kauno geto išgelbėjo du žydų kilmės vaikus Aleksą Gringauzą ir Sarą Šilingovski. Karo metais ji slėpė juos savo namuose, mylėjo kaip savo. Visgi 1948 metais Konstancija Bražėnienė buvo Lietuvoje suimta NKVD ir ištremta į Sibirą, kur dešimt metų kalėjo dirbdama sunkiuosius darbus.

Kadais, mums susitikus Niujorke, Aleksas pasakojo: „Kai mes trys – Nijolė, Sara ir aš – susitikome Amerikoje, ėmėme ieškoti būdų išvežti Konstanciją Bražėnienę iš Sovietų Sąjungos. Daugiau nei dešimt metų siuntėme sovietams vieną prašymą po kito, kad jai būtų duotas leidimas išvykti. Jie nesutiko. Kartą sovietai net tiesiai pareiškė Nijolei neleisiantys „bandito“ uošvei ištrūkti į laisvę.

Galiausiai reikėjo sumokėti 2000 dolerių kyšį sovietų komitetui, kad ją išleistų. Šis kyšis buvo veiksmingesnis už visus mūsų laiškus ir susitikimus su Amerikos ir Sovietų Sąjungos vadovais bei ambasadoriais. Kai Konstancija pagaliau buvo išlaisvinta, susitikus ji mums visiems tarė: „Dabar jaučiu pilnatvę ir esu rami. Pamačiau visus savo vaikus.“ Aš pravirkau ir gerą valandą verkiau.“

Idomu? Prenumeruokite naujienlaiškį ir skaitykite mus kasdien

Jūsų el. pašto adresas

REGISTRUOTIS

Susipažinau su taisyklėmis

Konstancijos Bražėnienės išgelbėti vaikai užaugę išvyko gyventi į užsienį. Vienas į Jungtines Amerikos Valstijas, kitas – į Izraelį. Tačiau jie iki pat gyvenimo pabaigos su Nijole ir jos sesers bei brolio šeimomis išlaikė šiltus santykius. „Sara ir Aleksas buvo kaip sesuo ir brolis. Su Sara iki šiol susirašinėjame, paskambiname viena kitai. Jos šeima išlaiko glaudžius ryšius su Luku, mano brolio Mindaugo, kuris prisidėjo prie jos išgelbėjimo, sūnumi“, – sakė Nijolė.

Nijolė pasakojo, kad jau būdamas pensininkas Aleksas nuvyko prie Baikalo ežero, į Sibirą, ir surado vietą, kur Konstancija kalėjo. Jam buvo svarbu pabūti toje vietoje ir tokiu būdu Nijolės mamai Konstancijai Bražėnienei parodyti dėkingumą ir

pagarbą už išgelbėtą gyvybę.